

Identifying and ranking the effective political factors on foreign investment in Iran based on the General Policies of country in economic security

Yahya Kamali

Associate professor of political science at faculty of law and theology, Shahid Bahonar university of Kerman, Kerman, Iran (Corresponding author).

yahyakamali@uk.ac.ir

0000-0002-7392-6395

Sedighe Sheikhzadeh Joshani

assistant professor of political science at faculty of law and theology, Shahid Bahonar university of Kerman, Kerman, Iran.

Ssheikhzadeh@uk.ac.ir

0000-0002-9485-153X

Fateme Afzali Goroh

Master of political science at shahid bahonar university of Kerman, Kerman, Iran.

Afzalif466@gmail.com

0000-0003-1920-5586

Abstract

The aim of this research is identifying and ranking the effective political factors on foreign investment in Iran. Research method includes two qualitative and quantitative approaches. In the first stage, political factors have been identified with the meta-synthesis method. The second stage employs the fuzzy TOPSIS method. The data was collected by a questionnaire containing two categories of positive and negative political factors, which affects the foreign investment in Iran, and was given to 32 experts in this field. Research findings show that the positive political factors ranked as follows, political stability with a weight of 0.6564, investment security with a weight of 0.6403, and good governance with a weight of 0.5143. The negative political facers ranked as follows, international sanctions with a weight of 0.6752 at first place, Instability and high political risk with a weight of 0.5970 ranked second and investment insecurity with a weight of 0.5788 ranked at third.

Keywords: Investment, Political factors, Foreign investment, Political risk, Meta synthesis.

JEL Classification: E22, F21, G11, P33, P45

Use your device to scan
and read the article online

Citation: Kamali, Y.; Sheikhzadeh Joshani, S. & Afzali Goroh, F. (2023). Identifying and ranking the effective political factors on foreign investment in Iran based on the General Policies of country in economic security. *Quarterly Journal of The Macro and Strategic Policies*, 11(3), 665-698. <https://doi.org/10.30507/JMSP.2023.370766.2503>

E-ISSN: 2345-2552 / Center for Strategic Research / Quarterly Journal of The Macro and Strategic Policies

Quarterly Journal of The Macro and Strategic Policies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

20.1001.1.23452544.1402.11.43.8.8

10.30507/JMSP.2023.370766.2503

□ **Corresponding Author:** Yahya Kamali, **Address:** Shahid Bahonar university of Kerman, **Tel:** +98(912) 8394703

شناسایی و رتبه‌بندی عوامل سیاسی مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی در ایران در راستای سیاست‌های کلی نظام در حوزه امنیت اقتصادی

یحیی کمالی

دانشیار، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و الهیات، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران (نویسنده مسئول).

yahyakamali@uk.ac.ir

id 0000-0002-7392-6395

صدیقه شیخ‌زاده جوشانی

استادیار، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و الهیات، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران. Ssheikhzadeh@uk.ac.ir

id 0000-0002-9485-153X

فاطمه افضل‌ی گروه

کارشناسی ارشد رشته علوم سیاسی، دانشکده حقوق و الهیات، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران.

Afzalif466@gmail.com

id 0000-0003-1920-5586

چکیده

هدف پژوهش حاضر، شناسایی و رتبه‌بندی عوامل سیاسی مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی در ایران است. روش پژوهش شامل دو مرحله کیفی و کمی است. در مرحله اول با بررسی پژوهش‌های قبلی مرتبط با سرمایه‌گذاری خارجی در ایران و انجام روش فراترکیب، عوامل سیاسی مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی ایران شناسایی و در دو دسته عوامل مثبت و منفی دسته‌بندی شدند. مرحله دوم از روش تاپسیس فازی استفاده شده است. در این مرحله، ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه‌ای شامل دو دسته عوامل سیاسی مثبت و منفی مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی در ایران است که در اختیار ۳۲ خبره این حوزه قرار گرفت. یافته‌های پژوهش درباره رتبه‌بندی عوامل نشان می‌دهد که در بین شاخص‌های بعد مثبت سیاسی، ثبات سیاسی با وزن ۰.۶۵۶۴، رتبه اول، برقراری امنیت سرمایه‌گذاری با وزن ۰.۶۴۰۳، رتبه دوم و حکمرانی خوب با وزن ۰.۵۱۴۳، رتبه سوم را کسب کرده است. در بین شاخص‌های بعد منفی سیاسی، تحریم‌های بین‌المللی با وزن ۰.۶۷۵۲، رتبه اول را کسب کرده است. بی‌ثباتی و بالابودن ریسک سیاسی با وزن ۰.۵۹۷۰، رتبه دوم و عدم امنیت سرمایه‌گذاری با وزن ۰.۵۷۸۸، رتبه سوم را کسب کرده است.

کلیدواژه‌ها: سرمایه‌گذاری، عوامل سیاسی، سرمایه‌گذاری خارجی، ریسک سیاسی، فراترکیب.

طبقه‌بندی JEL: E22, F21, G11, P33, P45

شاپای الکترونیک: ۲۳۴۵-۲۵۵۲ / پژوهشکده تحقیقات راهبردی / فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان

20.1001.1.23452544.1402.11.43.8.8

doi 10.30507/IMSP.2023.370766.2503

مقدمه و بیان مسئله

سرمایه‌گذاری از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر اقتصاد کشورها و یک پدیده جهانی است. از سرمایه‌گذاری به‌عنوان موتور محرکه رشد اقتصادی یاد شده است که لازمه گذار به توسعه اقتصادی و اجتماعی است (مهدوی، ۱۳۸۳، ص. ۱۸۵). دولت‌ها برای دستیابی به یک اقتصاد پیشرفته و پویا، توجه لازم را به سرمایه‌گذاری از طریق وضع و اعمال قوانین و مقررات خاص، ایجاد بسترها و بهبود زیرساخت‌های لازم، استفاده بهینه از منابع، امکانات، ظرفیت‌ها، توانمندی‌ها و به‌کارگیری مدیریت اصولی، علمی و منطقی معطوف می‌دارند تا بدین‌وسیله موجبات تحول و پیشرفت را فراهم آورند (دودانگی، ۱۳۹۵، ص. ۱۳۳).

به‌طور کلی جریان سرمایه‌های بین‌المللی را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد. دسته اول شامل وام‌ها، امانه‌ها و منابع دیگر تأمین مالی است که شامل تأمین مالی اعتباری، وام‌های قراردادی، امتیازهای بازرگانی یا صادراتی و انواع دیگر وام‌ها و اعتبارات می‌شود. دسته دوم شامل سرمایه‌گذاری خارجی به‌معنای جریان سرمایه از یک کشور به کشور دیگر و اعطای سهام مالکیت شرکت‌ها و دارایی‌های کشور میزبان است که به دو دسته اصلی سرمایه‌گذاری مستقیم و غیرمستقیم تقسیم می‌گردد (kazemi & et al., 2014, pp. 48-51).

در اکثر کشورهای در حال توسعه، به‌دلیل پایین بودن سطح پس‌انداز، درآمد ناچیز، بازدهی نازل، نرخ رشد جمعیت بالا، کمبود تجهیزات سرمایه‌ای، توزیع نابرابر درآمد، فقدان مؤسسات مالی سازمان‌یافته، عقب‌ماندگی اقتصادی، فناوری و کسری بودجه، سرمایه‌گذاری داخلی انجام شده در حد مطلوب نمی‌باشد و این کشورها جهت جبران عقب‌ماندگی متوسل به کشورهای دیگر شده و با استقراض از کشورها، شرکت‌ها و مؤسسات مالی، امتیازهای سنگینی نیز به مؤسسه‌های وام‌دهنده داده می‌شود و بعضاً نیز از منابع جذب شده استفاده بهینه‌ای نمی‌شود (doudangi, 2016, pp. 132-133).

سرمایه‌گذاری خارجی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین متغیرهای کلان در اقتصاد، تحت تأثیر عوامل متعدد مانند متغیرهای پولی و مالی، سیاسی و ساختاری قرار دارد. سرمایه‌گذاری خارجی از عناصر اصلی مؤثر بر پیوند اقتصاد داخلی کشورها و به‌ویژه جوامع در حال توسعه با اقتصاد جهانی است و همچنین باعث تقویت حضور کشورها در رشد اقتصاد و تجارت جهانی می‌شود و از این منظر تحت تأثیر عوامل مختلفی در حوزه مختلف سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، امنیتی و... است. در این بین باید گفت که

عوامل سیاسی از مهم‌ترین عواملی است که بر سرمایه‌گذاری خارجی تأثیر می‌گذارد. منظور از عوامل سیاسی در اینجا علل و عواملی است که در سطح سیاست و حکومت بر سرمایه‌گذاری مؤثر است. این عوامل از طرفی به شرایط سیاسی حاکم بر کشور برمی‌گردد، از طرف دیگر منبعث از سیاست‌هایی است که از سوی دولت در برهه‌های زمانی مختلف دنبال می‌شود و همچنین بستر رویکرد و نگرشی شکل می‌گیرد که کشورها در حوزه خارجی و بین‌المللی از خود به نمایش می‌گذارند (Dargahi, 2015, pp. 57-60).

در سیاست‌های کلی نظام در حوزه امنیت اقتصادی ابلاغ شده در ۳ بهمن ۱۳۷۹ آمده است: «هدف از امنیت سرمایه‌گذاری، ایجاد رفاه عمومی و رونق اقتصادی و زمینه‌سازی برای عدالت اقتصادی و از بین بردن فقر در کشور است. وضع قوانین و مقررات مربوط به مالیات و دیگر اموری که به آن هدف کمک می‌کند، وظیفه الزامی دولت و مجلس است». بند ۲۹ سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه نیز «بهره‌گیری از روابط سیاسی با کشورها برای نهاده‌کردن روابط اقتصادی، افزایش جذب منابع و سرمایه‌گذاری خارجی و فناوری پیشرفته و گسترش بازارهای صادراتی ایران و افزایش سهم ایران از تجارت جهانی و رشد پرشتاب اقتصادی مورد نظر در چشم‌انداز» را مورد تأکید قرار داده است. در قسمت ۳ بند ۳ سیاست‌های کلی آمایش سرزمین نیز به «جلب مشارکت کشورهای منطقه در طراحی، سرمایه‌گذاری و فعالیت‌های مشترک در زمینه‌های مختلف به‌ویژه اقتصادی و زیربنایی در جهت تأمین منافع مشترک منطقه‌ای» اشاره شده است. در این راستا جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران نیز از مهم‌ترین اهداف دولت‌ها بوده است، به‌گونه‌ای که هر یک از دولت‌های روی کار آمده در کشور در این دوره، بر سرمایه‌گذاری خارجی به‌عنوان یکی از بخش‌های عمده سیاست‌های اقتصادی خود از همگام‌سازی با سیاست‌های تجارت جهانی در یک دوره تا راه‌اندازی طرح‌های کلان ملی در دوره‌های دیگر تأکید داشته‌اند. در این راستا گزارش سازمان تجارت و توسعه سازمان ملل (آنکتاد) نشان می‌دهد که میزان سرمایه‌گذاری خارجی در ایران طی سال‌های ۱۳۷۴-۱۳۶۸، ۶۶۵ میلیون دلار، طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۷۶، ۱۰ میلیارد و ۱۰۰ میلیون دلار، طی سال‌های ۱۳۹۲-۱۳۸۴، ۲۴ میلیارد و ۸۰۰ میلیون دلار و طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۳۹۲، ۱۹ میلیارد و ۵۰۰ میلیون دلار بوده است (UNCTAD, 2020).

در ایران نیز همچون سایر کشورهای جهان، سرمایه‌گذاری خارجی تحت تأثیر برخی از عوامل سیاسی است. در این باره پژوهش‌های چندی انجام شده است که هر

یک‌به‌یک یا چند عامل سیاسی مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی در ایران اشاره کرده‌اند. هدف پژوهش حاضر این است که ابتدا با استفاده از روش فراترکیب، عوامل سیاسی مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی در ایران را شناسایی و سپس با استفاده از روش تاپسیس فازی این عوامل را رتبه‌بندی نماید.

۱. پیشینه پژوهش

درباره عوامل مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی در ایران پژوهش‌هایی انجام شده است. محسنی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی به بررسی اثر تعاملی ثبات سیاسی و اندازه اقتصاد بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی پرداخته‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در اقتصادهای توسعه‌یافته، متغیرهای ثبات سیاسی، عدم وجود خشونت و اندازه اقتصاد هم به‌صورت جداگانه و هم به‌صورت توأمان بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اثر دارند. در این گروه از کشورها، ثبات سیاسی، عدم وجود خشونت تأثیر کمتری بر جذب سرمایه خواهد داشت و با افزایش اندازه اقتصاد نیز تأثیر ثبات سیاسی بر جذب سرمایه به‌مراتب بیشتر هم کاهش می‌یابد، اما در اقتصادهای درحال توسعه متغیرهای ثبات سیاسی، عدم وجود خشونت و اندازه اقتصاد به‌تنهایی دارای اثری معنی‌دار بر جذب سرمایه نمی‌باشند، درحالی‌که متغیر ضریبی یا به‌عبارتی اثر تعاملی این دو متغیر به‌صورت هم‌زمان، دارای تأثیر معنی‌دار و قابل‌توجهی بر جذب سرمایه می‌باشد و افزایش اندازه اقتصاد از اثر ثبات سیاسی بر سرمایه می‌کاهد. نتایج نشان می‌دهد در اقتصادهای بزرگ ثبات سیاسی، عدم وجود خشونت تأثیرگذاری کمتری بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد، حال آنکه در اقتصادهای کوچک، ثبات سیاسی، عدم وجود خشونت بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تأثیرگذاری بیشتری دارد.

فدایی و صارم (۱۳۹۸) به بررسی اثرهای کوتاه‌مدت و بلندمدت متغیرهای توسعه مالی و ریسک سیاسی بر جریان‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که ریسک سیاسی در کوتاه‌مدت و بلندمدت تأثیر معناداری بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ندارد، باین‌حال، تمام مؤلفه‌های توسعه مالی، جمعیت، نرخ ارز، نرخ تورم، تولید ناخالص داخلی، درجه بازبودن تجارت، در کوتاه‌مدت و بلندمدت تأثیر قابل‌توجهی بر جریان سرمایه‌گذاری خارجی

ایران دارند.

شاه‌آبادی و شاهوردی (۱۳۹۶) عوامل مؤثر بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و مقایسه ایران با ۱۴ کشور منتخب را بررسی کرده‌اند. نتایج مطالعه نشان می‌دهد که برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کاهش تورم، نوسازی و بهسازی ناوگان حمل‌ونقل کشور (ریلی، جاده‌ای، هوایی و دریایی)، ثبات سیاسی و اقتصادی، ثبات نرخ ارز، تسریع در مبادلات تجاری و اصلاح نرخ تعرفه‌ها باید فراهم شود.

جلالی و همکاران (۱۳۹۶)، به بررسی اثر ریسک سیاسی بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران در بازه زمانی ۱۳۶۲ تا ۱۳۹۳ پرداخته‌اند. نتایج نشان داده است که متغیرهای ریسک سیاسی، تولید ناخالص داخلی و نرخ ارز علت آماری سرمایه‌گذاری خارجی هستند، اما شاخص باز بودن فضای تجاری و تورم، اثر معناداری بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ندارند. همچنین ضمن تأیید اثر غیرخطی مدل، نشان داده شد که تابع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در قالب یک ساختار دو رژیم با مقدار آستانه‌ای حدود ۲۰۰۰ میلیون دلار قابل بررسی است. ریسک سیاسی در هر دو رژیم دارای اثر منفی بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است، اما با ورود از رژیم پایین به رژیم بالا میزان حساسیت کاهش می‌یابد. این رابطه در مورد تولید ناخالص داخلی برعکس است.

حسینی و حسینی (۱۳۹۶) به بررسی تأثیر ثبات سیاسی و کنترل فساد بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای منطقه منا پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که تولید ناخالص داخلی و نرخ ارز تأثیر مثبت بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارند. ثبات سیاسی و کنترل فساد از مجموعه اجزای شاخص حکمرانی خوب هستند که به‌عنوان شاخص‌های هدف در این پژوهش مشخص گردید و بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تأثیر مثبت دارند. همچنین تأثیر تورم و آزادی تجارت بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مورد تأیید قرار نگرفته است.

کردی و خداپرست مشهدی (۱۳۹۵) تأثیر فساد بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای در حال توسعه را بررسی کرده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که انواع مختلف فساد اثرهای متفاوتی بر جریان سرمایه‌گذاری خارجی دارد، به‌طوری‌که فساد در دریافت مجوز واردات و صادرات دارای اثر مثبت و فساد در

دسترسی به خدمات عمومی، پرداخت مالیات و تصمیم‌های قضایی دارای اثر منفی و درعین حال معنی‌داری بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌باشند.

برزکار و جرجرزاده (۱۳۹۸)، به بررسی تأثیرگذاری تحریم اقتصادی و سایر عوامل بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای عضو اوپک پرداخته‌اند. نتایج بیانگر آن است که اندازه بازار، درجه باز بودن اقتصاد، سلامت جامعه، ذخایر نفتی و حاکمیت قانون اثر مثبت و معناداری بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد و تحریم اقتصادی عامل مهمی در کاهش جذب سرمایه خارجی بوده است.

کاظمی (۱۳۹۳)، در پژوهشی به بررسی تأثیر ریسک سیاسی بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی پرداخته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که عوامل گوناگونی بر تصمیم شرکت‌های چندملیتی برای سرمایه‌گذاری خارجی مؤثر هستند. این شرکت‌ها قبل از هرگونه سرمایه‌گذاری ابتدا تجزیه و تحلیل هزینه - منفعت را انجام می‌دهند و در صورتی که طرح خارجی مقرون به صرفه اقتصادی باشد، اقدام به انجام آن می‌کنند، اما آنچه قبل از سودآوری برای آنها اهمیت بیشتری دارد، ساختار سیاسی حاکم بر کشور میزبان است، به طوری که این ساختار حتی می‌تواند سودآوری طرح آنها را تحت تأثیر قرار دهد. سرمایه‌گذاران خارجی قبل از انتقال سرمایه‌های خود به کشور میزبان بیش از پیش به وجود ریسک سیاسی در آن کشور توجه می‌کنند. آنها حتی در صورت وجود کمترین درجه ریسک سیاسی از انتقال سرمایه‌های خود به کشور میزبان جلوگیری می‌کنند.

رسولی و چونگ (۲۰۱۹) به بررسی تأثیر عوامل تعیین‌کننده اقتصاد کلان در جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و همچنین نقش تعدیل‌کننده تحریم‌ها در ورودی سرمایه مستقیم خارجی به ایران را بررسی کرده است. یافته‌های این پژوهش نشان‌دهنده این است که عوامل تعیین‌کننده کلان از جمله زیرساخت‌ها، نرخ ارز، نرخ تورم، بازده سرمایه‌گذاری و حاکمیت تأثیر در مدت‌های بر ورودی مستقیم سرمایه‌های مستقیم خارجی در ایران دارند. نرخ رشد تولید ناخالص داخلی و باز بودن تجارت تأثیر قابل توجهی بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ندارد. تحریم همچنین نقشی تعدیل‌کننده قابل توجهی در رابطه بین عوامل اقتصادی کلان و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ندارد. تحریم‌های بین‌المللی با ورود سرمایه‌گذاری خارجی به ایران رابطه

مستقیمی دارند. به‌علاوه، تحریم تأثیر مثبتی بر نرخ تورم و نرخ ارز در ایران دارد و به‌گونه قابل توجهی رشد اقتصادی را تحت تأثیر قرار داده است.

سرفراز (۲۰۰۲)، به بررسی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از دو دیدگاه داخلی و خارجی می‌پردازد. از دیدگاه داخلی، عوامل حقوقی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و محدودیت‌های تاریخی برای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و به پیشنهاد راه‌حل‌هایی مبادرت ورزیده است. علاوه بر این، نویسنده به تغییر ساختار قدرت بین‌المللی و نهادهای مرتبط با آن نگرسته و سیاست‌های مربوط به سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در دو دهه گذشته با توجه به نهادهای وابسته به بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول پرداخته است که سعی می‌کنند زمینه را برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی به کشورهای کمتر توسعه‌یافته فراهم می‌کند.

فتحی و همکاران (۲۰۱۴)، در مطالعه‌ای به بررسی عوامل مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی مناطق آزاد ایران و مناطق ویژه اقتصادی در چین در طی سال‌های ۲۰۱۱-۲۰۰۱ پرداخته‌اند. بر اساس مطالعات انجام شده، مناطق ویژه اقتصادی چین عملکرد بهتری را نسبت به مناطق آزاد ایران نشان داده‌اند. در این مطالعه چهار عامل سیاست‌های اقتصادی، ساختار اقتصادی، عوامل حمایتی جغرافیایی و عوامل سیاسی به‌عنوان عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری در نظر گرفته شده‌اند. اولویت‌بندی عوامل نیز بیانگر اهمیت عوامل جغرافیایی و عوامل سیاسی نسبت به سایر عوامل است.

شهزاد و همکاران (۲۰۱۲)، در مطالعه‌ای با عنوان ثبات سیاسی و جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در پاکستان به این نتیجه رسیدند که از آنجایی که پاکستان در بین کشورهای در حال توسعه جنوب آسیا جز کشورهای امیدوارکننده می‌باشد و بر اساس گزارش بانک جهانی در جذب سرمایه خارجی دارای رتبه ۱۰۵ در سطح جهانی می‌باشد. اما با توجه به جذابیت‌های مختلف پاکستان برای سرمایه‌گذاری خارجی، بی‌ثباتی سیاسی یکی از عوامل مؤثر بر کاهش سرمایه‌گذاری در پاکستان بوده است.

اکونومو و همکاران (۲۰۱۶) به بررسی عوامل مؤثر بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ۲۴ کشور عضو سازمان همکاری اقتصادی و توسعه و ۲۲ کشور

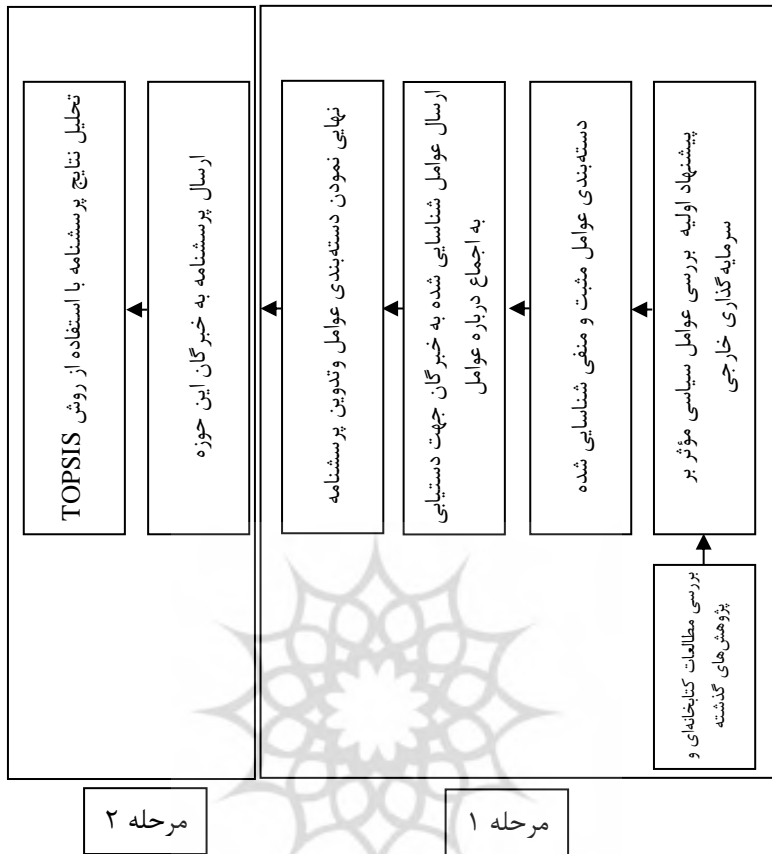

در حال توسعه پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش حاکی از این است که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با وقفه، اندازه بازار، تشکیل سرمایه ناخالص و مالیات شرکت‌های بزرگ به‌طور قابل‌توجهی جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را در کشورهای عضو سازمان تحت تأثیر قرار می‌دهند. همچنین با توجه به افزایش سهم کشورهای در حال توسعه در جذب جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، گروهی از آن کشورها را مورد بررسی و مقایسه با نتایج پیشین قرار داده‌اند، نتایج حاکی از آن بوده است که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با وقفه، اندازه بازار، هزینه نیروی کار و متغیرهای نهادی بیشترین تأثیر را در این گروه کشورها داشته‌اند.

یاسمین و همکاران (۲۰۰۳)، به بررسی عوامل تعیین‌کننده سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ۱۵ کشور در حال توسعه می‌پردازند و بیان می‌کنند که جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای در حال توسعه تا دهه ۱۹۸۰ کم بوده، اما در سال‌های بعدی روند صعودی داشته است؛ بنابراین عواملی که بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای در حال توسعه تأثیر می‌گذارند، عبارت‌اند از: ثبات سیاسی، سیاست‌های مطلوب مالیاتی و یارانه‌ها، وجود تجارت خوب، سیاست‌های اداری مناسب، سطح پایین فساد، اندازه بازار، زیرساخت‌های فیزیکی، نیروی کار ماهر و ارزان، بازبودن تجارت، نرخ بهره و تورم. از آنجاکه پژوهش حاضر به‌صورت کیفی و کمی ابتدا بر اساس پژوهش‌های قبلی عوامل سیاسی را شناسایی کرده و سپس با استفاده از نظر خبرگان این حوزه عوامل سیاسی را رتبه‌بندی کرده است، پژوهشی جدید محسوب می‌شود.

۲. روش پژوهش

روش پژوهش که به دو بخش فراترکیب و تاپسیس فازی تقسیم می‌شود.

شکل (۱): مراحل اجرایی انجام پژوهش

فرا ترکیب نوعی مطالعه کیفی است که اطلاعات و یافته‌های استخراج‌شده از مطالعات کیفی دیگر با موضوع مرتبط و مشابه را بررسی می‌کند و با فراهم کردن نگرشی نظام‌مند برای پژوهشگران از طریق ترکیب پژوهش‌های کیفی مختلف به کشف موضوعها و استعاره‌های جدید و اساسی می‌پردازد و با این روش، دانش فعلی را ارتقاء می‌دهد و دید جامع و گسترده‌ای را در زمینه مسائل به‌وجود می‌آورد. هدف اصلی فرا ترکیب ارائه یافته‌هایی است که بینش جامع‌تر و عمیق‌تری تولید می‌کنند. فرا ترکیب مستلزم آن است که پژوهشگر بازنگری عمیق و دقیقی نسبت به سند مورد مطالعه انجام دهد و یافته‌های پژوهش قبلی را باهم ترکیب کند (Kamali, 2017).

ساندلوسکی و باروسو^۱ (۲۰۰۳) هفت مرحله برای فراترکیب بیان کرده‌اند که به آنها اشاره می‌گردد: تنظیم سؤال پژوهش (برای تنظیم سؤال پژوهش از ابعاد مختلفی مانند جامعه مورد مطالعه، چه چیزی، چه موقع و چگونگی انجام روش، استفاده می‌شود)، طراحی و بیان ادبیات نظام‌مند (در این مرحله، پژوهشگر به‌طور نظام‌مند به جستجوی مقاله‌های منتشر شده در مجله‌های مختلف می‌پردازد و واژگان کلیدی مرتبط را انتخاب می‌کند)، جستجو و انتخاب متون مناسب (در این مرحله پژوهشگر مشخص می‌کند که پژوهش‌های یافته شده متناسب با سؤال پژوهش هست یا خیر؟)، استخراج اطلاعات متون (استخراج کدها از متون، به‌صورت واحدهای معنایی و کدهایی مشخص و دسته‌بندی شده)، ترکیب و تحلیل یافته‌های کیفی (در مرحله تجزیه و تحلیل، پژوهشگر موضوعهایی را جستجو می‌کند که در بین مطالعات موجود در فراترکیب پدیدار شده‌اند)، کنترل کیفیت (در این مرحله پژوهشگر رویه‌هایی را برای حفظ و کنترل کیفیت مطالعه خود در نظر می‌گیرد)، ارائه یافته‌ها (در این مرحله پژوهشگر، پاسخ به پرسش پژوهش را بر اساس نتایج پژوهش‌های مرتبط استخراج می‌کند).

در این پژوهش داده‌ها به روش اسنادی گردآوری شده است، این داده‌ها شامل ۱۷۷ مقاله علمی پژوهشی، علمی ترویجی و همایش، ۴ کتاب و گزارش و ۷ پیمان‌نامه بوده است که از طریق جستجوی کلیدواژه‌های عوامل سیاسی سرمایه‌گذاری، موانع سیاسی سرمایه‌گذاری، سرمایه‌گذاری خارجی، چالش‌های سرمایه‌گذاری، مشکلات سرمایه‌گذاری خارجی، در پایگاه‌های اطلاعاتی: ایرانداک^۲، سیویلیکا^۳، مگیران^۴، نورمگز^۵، پورتال جامع علوم انسانی^۶ به‌دست آمده است. معیار انتخاب آثار در این پژوهش، صرفاً آثاری بوده است که در کشور ایران و به زبان فارسی، در بازه زمانی ۱۳۷۰-۱۴۰۰ منتشر شده‌اند. از این تعداد، ۸۳ منبع مورد استناد قرار گرفته و به نمونه داده‌های آنها ارجاع شده است. مبدأ زمانی مورد نظر به این دلیل سال ۱۳۷۰ در نظر گرفته شده که با پایان جنگ تحمیلی و مطرح شدن بازسازی کشور، انتشار مطالب علمی درباره برنامه‌های توسعه و بازسازی کشور

۱. Sandelowski & Barroso

۲. Irandoc.ac.ir

۳. Civilica.com

۴. Magiran.com

۵. Noormags.ir

۶. Ensani.ir

گسترش یافت. به دلیل انتشار مقالات در این زمینه پژوهشگران آثاری علمی شامل مقاله‌های علمی پژوهشی اعم از کیفی و کمی، پایان‌نامه‌ها و کتاب‌های دارای رویکرد تألیفی و گردآوری را که داده‌ای برای پاسخ به سؤال پژوهش حاضر، یعنی عوامل سیاسی مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی در ایران، داشته‌اند را کدگذاری کرده و در تحلیل وارد کرده‌اند. روش نمونه‌گیری از داده‌ها، نمونه‌گیری هدفمند بوده و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش کدگذاری باز و محوری استفاده شده است.

مرحله دوم به روش کمی با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی تاپسیس فازی است. در این مرحله ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه‌ای با ۲۴ پرسش در دو بخش عوامل مثبت مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی (۱۰ پرسش) و عوامل منفی (۱۴ پرسش) می‌باشد. مقیاس پاسخ‌دهی به این پرسش‌ها طیف پنج‌گانه ۱ تا ۵ (۱=بدون تأثیر، ۲=تأثیر خیلی کم، ۳=تأثیر کم، ۴=تأثیر زیاد، ۵=تأثیر خیلی زیاد) می‌باشد.

این پرسشنامه برای خبرگان این حوزه ارسال شد. دلیل انتخاب این گروه، اشراف بیشتر این افراد با موضوع پژوهش با توجه به تجربه کاری و تخصص آنها بوده است. برای انتخاب خبرگان شاخص‌هایی مانند تناسب حوزه پژوهشی و انتشار آثار علمی مرتبط با سرمایه‌گذاری خارجی در ایران مورد توجه قرار گرفت و روش انتخاب خبرگان نیز به صورت هدفمند بود. در نهایت ۳۲ پرسشنامه تکمیل شده توسط خبرگان مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. آمار توصیفی پاسخ‌دهندگان به شرح زیر است:

بر اساس توزیع فراوانی مربوط به جنسیت ۸۷٫۵ درصد از پاسخ‌دهندگان مرد و ۱۲٫۵ درصد زن بوده‌اند. پاسخ‌دهندگان مربوط به گروه سنی ۳۰ تا ۳۵ سال ۹ درصد، ۳۶-۴۰ سال ۲۲ درصد و بالاتر از ۴۰ سال بوده است که ۶۹ درصد را تشکیل می‌دهند. سابقه کاری ۲۱ درصد پاسخ‌دهندگان ۵ تا ۱۰ سال، ۲۵ درصد ۱۰ تا ۱۵ درصد و بالاتر از ۱۵ سال ۵۳٫۱ درصد بوده است. ۳٫۱ درصد از پاسخ‌دهندگان دارای مدرک فوق‌لیسانس و ۹۶٫۹ درصد مدرک دکتری دارند. براین اساس جامعه آماری پژوهش حاضر شامل ۳۲ تن از خبرگان این حوزه است. روش نمونه‌گیری این پژوهش از نمونه‌گیری هدفمند است که اطلاعاتی از افراد یا گروه‌های خاصی به دست آوریم.

ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق‌ساخته و نتیجه مرحله اول پژوهش است که شامل عوامل مثبت و منفی مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی در ایران است. مقدار آلفای کرونباخ به دست آمده برای این پرسشنامه ۰/۹۱۵ است که نشان‌دهنده این است که این پرسشنامه از پایایی قابل قبول و مناسبی برخوردار است. پرسشنامه‌ها با استفاده از روش تاپسیس فازی تجزیه و تحلیل شده‌اند. به این ترتیب

که پس از تعیین وزن زیرمعیارها، گزینه‌ها اولویت‌بندی شدند.

۳. یافته‌های پژوهش

در پژوهش حاضر عوامل سیاسی مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی در ایران به شرح ذیل شناسایی شده‌اند.

جدول (۱): عوامل سیاسی مثبت مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی

عوامل	نمونه داده
ثبات سیاسی (A1)	اگر در کشوری آرامش و ثبات سیاسی وجود داشته باشد و از بحران‌ها و مناقشه‌های سیاسی خبری نباشد، سرمایه‌گذار خارجی، خودبه‌خود گرایش بیشتری برای سرمایه‌گذاری خواهد داشت (Rabbani & et al., 2006, p. 174).
برقراری امنیت سرمایه‌گذاری (A2)	چنانچه امنیت سرمایه‌گذاری و بستر قانونی لازم در کشورهای در حال توسعه و اقتصادهای آنان فراهم شود، سرمایه‌گذاران بین‌المللی، میل و رغبت بیشتری برای حضور در این گونه بازارها پیدا خواهند کرد و قدرت جذب سرمایه‌ها توسط آنان بیش‌ازپیش به‌وجود می‌آید (Heydari & Afshari, 2012, p. 142).
حکمرانی خوب (A3)	حکمرانی خوب به‌عنوان یک پیش‌شرط اساسی برای عملکرد خوب بازارها و ایجاد شرایط جذاب سرمایه‌گذاری مطرح است. وضعیت خوب شاخص حکمرانی نشان‌دهنده پایین بودن مخاطره سیاسی است و این امر منجر به افزایش قابلیت یک کشور در جذب سرمایه‌گذاری خارجی می‌گردد (مطالعات اقتصادی، ۱۳۹۲، ص. ۱۷).
ساختار سیاسی تسهیل‌کننده سرمایه‌گذاری (A4)	عوامل گوناگونی روی تصمیم شرکت‌های چندملیتی برای سرمایه‌گذاری‌های خارجی مؤثر است. این شرکت‌ها قبل از هر گونه سرمایه‌گذاری ابتدا ساختار سیاسی حاکم بر کشور میزبان را بررسی می‌کنند. ساختار سیاسی یک کشور نحوه برخورد آنها را با شرکت‌های سرمایه‌گذار خارجی مشخص می‌کند (Kazemi, 2014, p. 72).
کاهش مخارج دولتی و عدم دخالت دولت در بازار (A5)	با کاهش مخارج دولتی و نرخ نهایی مالیات، تمایل کارفرمایان خارجی برای سرمایه‌گذاری خارجی افزایش می‌یابد، همچنین عدم دخالت دولت در بازار این امکان را فراهم می‌کند که بنگاه‌های خارجی در موقعیت‌های ریسک‌وار شوند (Garanejad & et al., 2007).
سیاست‌های	شفافیت نظام حقوقی، ثبات نظام حقوقی و پیش‌بینی مقررات

عوامل	نمونه داده
حمایتی دولت (A6)	حل و فصل اختلاف‌های ناشی از سرمایه‌گذاری از جمله عناصری هستند که می‌توانند به فراهم نمودن بسترهای حقوقی لازم و تأمین امنیت حقوقی سرمایه‌گذاران خارجی کمک قابل توجه نمایند (Ansari Mahyari & Raisi, 2018, p. 54).
معافیت‌های مالیاتی (A7)	باتوجه به اینکه ما به دنبال افزایش جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران هستیم، از معافیت‌های مالیاتی و تخفیف‌های در مالیات بر سرمایه می‌توان به‌عنوان عاملی مؤثر در افزایش سرمایه‌گذاری خارجی یاد کرد. طولانی بودن دوره معافیت مالیاتی یک مزیت دیگر است (Kamali Kermani, 2016).
دیون‌سالاری کارآمد (A8)	زمانی که سرمایه‌گذاری با حداقل محدودیت‌های قانونی و سلسله‌مراتب امکان‌پذیر باشد و ورود و خروج سرمایه‌ها در عرصه‌های بین‌المللی بدون محدودیت و به‌آسانی امکان‌پذیر باشد، طبیعتاً تمایل سرمایه‌گذاران خارجی برای سرمایه‌گذاری افزایش می‌یابد (Garanejad & et al., 2007, p. 145).
اعتبار و ضمانت قوانین و مقررات (A9)	برای جذب و جلب هر چه بیشتر سرمایه‌گذاری خارجی می‌توان به ایجاد بستری مطمئن و باثبات همراه با تدوین قوانین و مقررات تسهیل‌کننده و حذف دیون‌سالاری اداری اشاره نمود (Shahsavari & et al., 2016, p. 312).
شفافیت و ثبات قوانین و مقررات (A10)	شفافیت نظام حقوقی، ثبات نظام حقوقی و پیش‌بینی مقررات حل و فصل اختلاف‌های ناشی از سرمایه‌گذاری از جمله عناصری هستند که می‌توانند به فراهم نمودن بسترهای حقوقی لازم و تأمین امنیت حقوقی سرمایه‌گذاران خارجی کمک قابل توجه نمایند (Ansari Mahyari & Raisi, 2018, p. 54).

منظور از عوامل سیاسی منفی مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی عواملی است که در پژوهش‌های قبلی به‌عنوان عامل کاهش‌دهنده سرمایه‌گذاری خارجی در ایران ذکر شده است. این عوامل در جدول ۲ ذکر شده است.

جدول (۲): عوامل سیاسی منفی مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی

عوامل	نمونه داده
عدم اجماع داخلی (B1)	مهم‌ترین مانع سیاسی عدم اجماع داخلی بر سر جذب و چگونگی جذب سرمایه‌گذاری خارجی است. این عامل خود عدم اراده ملی برای این امر را به همراه داشته است و باعث عدم انسجام و هماهنگی لازم بین دستگاه‌های مختلف اجرایی شده است (Ghamat & et al., 2011, p. 178).
نگرش منفی نسبت به سرمایه‌گذاری خارجی (B2)	ذهنیت منفی نسبت به سرمایه‌گذاری کشورهای خارجی در کشورمان، بیشتر از هر چیز ناشی از تجربه ناموفق تاریخی در این زمینه می‌باشد (Saedi & Miadi, 2011, p. 186).
تحریم‌های بین‌المللی (B3)	با توجه به فضای سیاسی بین‌المللی به‌ویژه تحریم‌های بین‌المللی اعمال شده در سال‌های اخیر، باعث می‌شود تلاش‌های ایران به نتیجه درخور توجهی نایل نشود و مخالفان نظام ایران از هرگونه ابزاری استفاده می‌کنند تا مانع سرمایه‌گذاری سرمایه‌گذاران خارجی در ایران شوند (Behrouzi Mafrouzlu & et al., 2015, p. 194).
بی‌ثباتی و بالابودن ریسک سیاسی (B4)	سرمایه‌گذاران خارجی کاملاً متوجه ریسک سیاسی موجود در فضای ایران هستند و این ریسک را در تصمیم‌های خود دخیل می‌کنند (Jalali & et al., 2017, p. 167).
عدم امنیت سرمایه‌گذاری (B5)	عدم امنیت اقتصادی و اجتماعی سرمایه‌گذار، بذر شک و ابهام را در ذهن سرمایه‌گذاران کاشته و بسیاری از آنان را از اقدام به سرمایه‌گذاری بازمی‌دارد (Kalantari Bangar, 2004, p. 88).
مصادره دارایی‌ها و سرمایه‌ها توسط دولت (B6)	از موارد مهمی که می‌تواند اصل سرمایه و سود سرمایه‌گذاری را به مخاطره بیندازد، می‌توان به مصادره دارایی‌ها و سرمایه‌ها توسط دولت... اشاره کرد (Dargahi, 2015, p. 7).
قوانین محدودکننده (B7)	در ایران قوانینی حاکم است که محدودیت‌هایی برای جذب بیشتر سرمایه‌گذاری خارجی ایجاد نموده است که از آن جمله می‌توان، قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی مصوب ۱۳۸۱، قانون حداکثر استفاده از توان فنی و مهندسی، تولیدی، صنعتی و اجرایی کشور در اجرای طرح‌ها و ایجاد تسهیلات به‌منظور صدور خدمات مصوب ۱۳۷۵ و اصلاحیه آن در سال ۱۳۹۱، قانون راجع به ورود و اقامت اتباع خارجه در ایران مصوب ۱۳۴۷ و درنهایت قانون حل و

عوامل	نمونه داده
	فصل اختلاف‌ها را برشمرد (Shahsavari & et al., 2016, p. 312).
نارسایی و به‌روز نبودن قوانین و مقررات (B8)	نارسایی قوانین و مقررات موجود در ایران، نپذیرفتن قوانین و قواعد فراملی حاکم بر تجارت بین‌المللی، تفاسیر متفاوت از برخی اصول قانون اساسی... از جمله موانع سرمایه‌گذاری در کشور ما به حساب می‌آید (Taheri, 2005, p. 48).
عدم اطمینان و بی‌ثباتی قوانین و مقررات (B9)	عدم اطمینان و بی‌ثباتی قوانین و مقررات یکی از دلایل عدم موفقیت کشور در جذب سرمایه‌گذاری خارجی طی سال‌های گذشته بوده است (Mirzakhani, 2012, p. 105).
پیچیدگی قوانین و مقررات (B10)	قوانین و مقررات دست‌وپاگیر گمرکی،... قوانین قضایی نامعین و غیرشفاف و قوانین مالیاتی از جمله مسائلی است که باعث عدم تمایل سرمایه‌گذاران خارجی به سرمایه‌گذاری در ایران می‌شود (Memarzadeh & Amini, 2012, p. 11).
سیاست‌های نامناسب مالیاتی (B11)	نظام مالیاتی ایران بسیار پیچیده بوده و تعرفه‌های آن برای شرکت‌های خارجی بسیار سنگین و غیرقابل تحمل است و هر چند در قانون جدید سرمایه‌گذاری خارجی، مقرر شده که کاهش چشمگیری در این تعرفه‌ها داده شود، اما همچنان ناکارآمدی اداری، ناآرامی‌های کارگری، مشکلات مربوط به قانون کار و ناکافی بودن زیرساخت‌ها از جمله مشکلاتی است که حل نشده باقی مانده است و مانع اساسی جذب سرمایه‌گذاری خارجی گردیده است (Kohensal, 2015, p. 37).
دخالت زیاد دولت در اقتصاد (B12)	یکی از مهم‌ترین عوامل، دخالت مستقیم دولت در اقتصاد کشور می‌باشد، دولت نباید به‌عنوان مجری به‌طور مستقیم در اقتصاد کشور فعال باشد بلکه این اختیارات اقتصادی باید از دولت به بخش خصوصی و تعاونی انتقال یابد. سرمایه‌گذار خارجی در ایران از سویی مشاهده می‌کند که تا زمانی که شریکش یک ارگان دولتی نباشد برنامه‌هایش پیش نمی‌رود و از سویی بر اساس طبع کلی خود تمایل به داشتن شریک دولتی ندارد؛ زیرا در هر صورت بروز اختلاف رابطه خود را با آن ارگان دولتی نابرابر می‌بیند (Kohensal, 2015, p. 37).
ساختار دولتی و دیوان‌سالاری حجیم	از موانع جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران می‌توان به گسترش بیش‌ازحد بخش دولتی،... ضعف اقدام‌های تشویقی و ترویجی و

عوامل	نمونه داده
و ناکارآمد (B13)	خدمات پس از سرمایه‌گذاری و عدم مهارت کافی نیروی انسانی (Memarzadeh & Amini, 2012, p. 5).
گسترش فساد (B14)	فساد و دیوان‌سالاری می‌توانند موانعی برای سرمایه‌گذاران خارجی در یک کشور به وجود آورند. فساد ضمن افزایش هزینه فعالیت تجاری، فرایند گرفتن مجوزهای تجاری لازم برای عملیات در اقتصاد میزبان را افزایش می‌دهد (Hah'abadie & Mahmudie, 2006, p. 104).

۱-۳. رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی در ایران

در این قسمت عوامل سیاسی مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی رتبه‌بندی شده‌اند. برای دستیابی به این هدف از روش تاپسیس فازی استفاده شده است. اولین گام در روش تاپسیس فازی تشکیل ماتریس تصمیم است. ماتریس تصمیم در این بخش یک ماتریس سطری، ستونی می‌باشد که سطرهای آن را ۲۴ شاخص پژوهش و ستون‌ها را خبره‌ها تشکیل می‌دهند که هر سلول ارزیابی هر معیار از نظر هر خبره بر اساس طیف ۱ تا ۵ (۱=بدون تأثیر، ۲=تأثیر خیلی کم، ۳=تأثیر کم، ۴=تأثیر زیاد، ۵=تأثیر خیلی زیاد) می‌باشد. سپس این امتیازها توسط طیف فازی به اعداد فازی تبدیل می‌شوند و ماتریس تصمیم فازی تشکیل می‌شود که در جدول ۴-۶ آورده شده است.

جدول (۳): ماتریس تصمیم تاپسیس فازی

خبره ۱	خبره ۲	خبره ۳	....	خبره ۳۰	خبره ۳۱	خبره ۳۲
(۷,۹,۱۱)	(۷,۹,۱۱)	(۳,۵,۷)	....	(۵,۷,۹)	(۷,۹,۱۱)	(۷,۹,۱۱)
(۷,۹,۱۱)	(۷,۹,۱۱)	(۵,۷,۹)	....	(۳,۵,۷)	(۷,۹,۱۱)	(۷,۹,۱۱)
(۱,۳,۵)	(۷,۹,۱۱)	(۳,۵,۷)	....	(۳,۵,۷)	(۷,۹,۱۱)	(۵,۷,۹)
(۱,۰,۱,۳)	(۷,۹,۱۱)	(۳,۵,۷)	....	(۱,۳,۵)	(۷,۹,۱۱)	(۷,۹,۱۱)
(۱,۳,۵)	(۵,۷,۹)	(۳,۵,۷)	....	(۵,۷,۹)	(۵,۷,۹)	(۵,۷,۹)
(۵,۷,۹)	(۷,۹,۱۱)	(۵,۷,۹)	....	(۳,۵,۷)	(۵,۷,۹)	(۷,۹,۱۱)

۳-۲. نرمال‌سازی ماتریس تصمیم

در مرحله بعد ماتریس تصمیم جدول ۳ را با استفاده از روابط ۳-۴ و ۳-۵ محاسبه می‌شود؛ به‌عنوان مثال، برای نرمال‌سازی درایه A11 که تقاطع معیار A1 و خبره ۱ است به این صورت می‌باشد که ابتدا باید بزرگ‌ترین درایه سوم (حد بالا) اعداد فازی ستون خبره ۱ مشخص شود که در اینجا برابر با ۱۱ می‌باشد سپس تک‌تک اعداد فازی ستون خبره ۱ بر عدد ۱۱ تقسیم می‌شود

$$A_{11}^{Normal} = \frac{(7,9,11)}{11} = (0.636, 0.818, 1)$$

جدول (۴): ماتریس نرمال تاپسیس فازی

خبره ۳۲	خبره ۳۱	خبره ۳۰	...	خبره ۳	خبره ۲	خبره ۱	
(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	-	(۰.۲۷۳، ۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	ثبات سیاسی
(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۲۷۳، ۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶)	-	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	برقراری امنیت سرمایه‌گذاری
(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۲۷۳، ۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶)	-	(۰.۲۷۳، ۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۰۹۱، ۰.۲۷۳، ۰.۴۵۵)	حکمرانی خوب
(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۰۹۱، ۰.۲۷۳، ۰.۴۵۵)	-	(۰.۲۷۳، ۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۰۹۱، ۰.۲۷۳، ۰.۴۵۵)	ساختار سیاسی تسهیل‌کننده سرمایه‌گذاری
(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	-	(۰.۲۷۳، ۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶)	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۰۹۱، ۰.۲۷۳، ۰.۴۵۵)	کاهش مخارج دولتی و عدم دخالت دولت در بازار
(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۲۷۳، ۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶)	-	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	سیاست‌های مالیاتی دولت
(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۲۷۳، ۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶)	-	(۰.۲۷۳، ۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۰۹۱، ۰.۲۷۳، ۰.۴۵۵)	معافیت‌های مالیاتی
(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	-	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۰۹۱، ۰.۲۷۳، ۰.۴۵۵)	دیون‌سالاری کارآمد
(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	-	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۰۹۱، ۰.۲۷۳، ۰.۴۵۵)	اعتبار و ضمانت قوانین و مقررات
(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	-	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۰۹۱، ۰.۲۷۳، ۰.۴۵۵)	شفافیت و ثبات قوانین و مقررات
(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	-	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	عدم اجماع داخلی
(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	-	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	نگرش منفی نسبت به سرمایه‌گذاری خارجی
(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	-	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	تحریم‌های بین‌المللی
(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	-	(۰.۲۷۳، ۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	بی‌ثباتی و بالبودن ریسک سیاسی
(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۲۷۳، ۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶)	-	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	عدم امنیت سرمایه‌گذاری
(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	-	(۰.۰۹۱، ۰.۲۷۳، ۰.۴۵۵)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	مصادره دارایی‌ها و سرمایه‌ها توسط دولت
(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	-	(۰.۰۹۱، ۰.۲۷۳، ۰.۴۵۵)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	قوانین محدودکننده
(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	-	(۰.۲۷۳، ۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶)	(۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	(۰.۴۵۵، ۰.۶۳۶، ۰.۸۱۸)	نارسایی و به‌روز نبودن قوانین و مقررات

خبره ۳۲	خبره ۳۱	خبره ۳۰	...	خبره ۳	خبره ۲	خبره ۱	
(۰.۶۳۶۰.۸۱۸۱)	(۰.۶۳۶۰.۸۱۸۱)	(۰.۲۷۳۰.۴۵۵۰.۶۳۶)	-	(۰.۲۷۳۰.۴۵۵۰.۶۳۶)	(۰.۶۳۶۰.۸۱۸۱)	(۰.۴۵۵۰.۶۳۶۰.۸۱۸۱)	عدم اطمینان و بی‌ثباتی قوانین و مقررات
(۰.۲۷۳۰.۴۵۵۰.۶۳۶)	(۰.۶۳۶۰.۸۱۸۱)	(۰.۲۷۳۰.۴۵۵۰.۶۳۶)	-	(۰.۲۷۳۰.۴۵۵۰.۶۳۶)	(۰.۴۵۵۰.۶۳۶۰.۸۱۸۱)	(۰.۴۵۵۰.۶۳۶۰.۸۱۸۱)	پیچیدگی قوانین و مقررات
(۰.۴۵۵۰.۶۳۶۰.۸۱۸۱)	(۰.۶۳۶۰.۸۱۸۱)	(۰.۲۷۳۰.۴۵۵۰.۶۳۶)	-	(۰.۰۹۱۰.۲۷۳۰.۴۵۵)	(۰.۴۵۵۰.۶۳۶۰.۸۱۸۱)	(۰.۴۵۵۰.۶۳۶۰.۸۱۸۱)	سیاست‌های نامناسب مالیاتی
(۰.۶۳۶۰.۸۱۸۱)	(۰.۶۳۶۰.۸۱۸۱)	(۰.۲۷۳۰.۴۵۵۰.۶۳۶)	-	(۰.۲۷۳۰.۴۵۵۰.۶۳۶)	(۰.۴۵۵۰.۶۳۶۰.۸۱۸۱)	(۰.۶۳۶۰.۸۱۸۱)	دخالت زیاد دولت در اقتصاد
(۰.۴۵۵۰.۶۳۶۰.۸۱۸۱)	(۰.۶۳۶۰.۸۱۸۱)	(۰.۲۷۳۰.۴۵۵۰.۶۳۶)	-	(۰.۲۷۳۰.۴۵۵۰.۶۳۶)	(۰.۶۳۶۰.۸۱۸۱)	(۰.۴۵۵۰.۶۳۶۰.۸۱۸۱)	ساختار دولتی و دیوان‌سالاری حجیم و ناکارآمد
(۰.۶۳۶۰.۸۱۸۱)	(۰.۶۳۶۰.۸۱۸۱)	(۰.۰۹۱۰.۲۷۳۰.۴۵۵)	-	(۰.۰۹۱۰.۲۷۳۰.۴۵۵)	(۰.۴۵۵۰.۶۳۶۰.۸۱۸۱)	(۰.۶۳۶۰.۸۱۸۱)	گسترش فساد

۳-۳. ماتریس نرمال وزین

در این گام با استفاده از رابطه ۳-۶ ماتریس نرمال وزین حاصل می‌شود. در این بخش منظور از وزن اهمیت خبرگان می‌باشد که برابر در نظر گرفته شده است پس وزن هر خبره برابر با ۰.۳۱ می‌شود که در ماتریس نرمال ضرب می‌گردد. نتایج در جدول زیر آمده است.

جدول (۵): ماتریس وزن‌دار تاپسیس فازی

خبره ۳۲	خبره ۳۱	خبره ۳۰	...	خبره ۳	خبره ۲	خبره ۱	
(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	(۰.۰۱۴۰.۰۲۰۰.۲۶)	...	(۰.۰۰۹۰.۰۱۴۰.۰۲)	(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	ثبات سیاسی
(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	(۰.۰۰۹۰.۰۱۴۰.۰۲)	...	(۰.۰۰۹۰.۰۱۴۰.۰۲)	(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	برقراری امنیت سرمایه‌گذاری
(۰.۰۱۴۰.۰۲۰۰.۲۶)	(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	(۰.۰۰۹۰.۰۱۴۰.۰۲)	...	(۰.۰۰۹۰.۰۱۴۰.۰۲)	(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	(۰.۰۰۲۰.۰۰۹۰.۰۱۴)	حکمرانی خوب
(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	(۰.۰۰۲۰.۰۰۹۰.۰۱۴)	...	(۰.۰۰۹۰.۰۱۴۰.۰۲)	(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	(۰.۰۰۲۰.۰۰۳۰.۰۰۹)	ساختار سیاسی تسهیل‌کننده سرمایه‌گذاری
(۰.۰۱۴۰.۰۲۰۰.۲۶)	(۰.۰۱۴۰.۰۲۰۰.۲۶)	(۰.۰۱۴۰.۰۲۰۰.۲۶)	...	(۰.۰۰۹۰.۰۱۴۰.۰۲)	(۰.۰۱۴۰.۰۲۰۰.۲۶)	(۰.۰۰۳۰.۰۰۹۰.۰۱۴)	کاهش مخارج دولتی و عدم دخالت دولت در بازار
(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	(۰.۰۱۴۰.۰۲۰۰.۲۶)	(۰.۰۰۹۰.۰۱۴۰.۰۲)	...	(۰.۰۱۴۰.۰۲۰۰.۲۶)	(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	(۰.۰۱۴۰.۰۲۰۰.۲۶)	سیاست‌های حمایتی دولت
(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	(۰.۰۰۹۰.۰۱۴۰.۰۲)	...	(۰.۰۰۹۰.۰۱۴۰.۰۲)	(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	(۰.۰۰۲۰.۰۰۹۰.۰۱۴)	معافیت‌های مالیاتی
(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	(۰.۰۱۴۰.۰۲۰۰.۲۶)	...	(۰.۰۱۴۰.۰۲۰۰.۲۶)	(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	(۰.۰۰۳۰.۰۰۳۰.۰۰۹)	دیوان‌سالاری کارآمد
(۰.۰۱۴۰.۰۲۰۰.۲۶)	(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	(۰.۰۱۴۰.۰۲۰۰.۲۶)	...	(۰.۰۱۴۰.۰۲۰۰.۲۶)	(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	(۰.۰۰۲۰.۰۰۳۰.۰۰۹)	اعتبار و ضمانت قوانین و مقررات
(۰.۰۱۴۰.۰۲۰۰.۲۶)	(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	(۰.۰۱۴۰.۰۲۰۰.۲۶)	...	(۰.۰۱۴۰.۰۲۰۰.۲۶)	(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	(۰.۰۰۲۰.۰۰۳۰.۰۰۹)	شفافیت و ثبات قوانین و مقررات
(۰.۰۱۴۰.۰۲۰۰.۲۶)	(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	...	(۰.۰۱۴۰.۰۲۰۰.۲۶)	(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	(۰.۰۲۰۰.۲۶۰۰.۳۱)	عدم اجماع داخلی

خبره ۱	خبره ۲	خبره ۳	...	خبره ۳۰	خبره ۳۱	خبره ۳۲
(۰۰۱۴۰۰۲۰۰۲۶)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۱۴۰۰۲۰۰۲۶)	...	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)
نگرش منفی نسبت به سرمایه‌گذاری خارجی						
(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	...	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۱۴۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)
تحریم‌های بین‌المللی						
(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	...	(۰۰۱۴۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)
بی‌ثباتی و بالا بودن ریسک سیاسی						
(۰۰۱۴۰۰۲۰۰۲۶)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۱۴۰۰۲۰۰۲۶)	...	(۰۰۰۹۰۰۱۴۰۰۲)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)
عدم امنیت سرمایه‌گذاری						
(۰۰۱۴۰۰۲۰۰۲۶)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۱۴۰۰۲۰۰۲۶)	...	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)
مصادره دارایی‌ها و سرمایه‌ها توسط دولت						
(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	...	(۰۰۱۴۰۰۲۰۰۲۶)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)
قوانین محدودکننده						
(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	...	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)
نارسایی و به‌روز نبودن قوانین و مقررات						
(۰۰۱۴۰۰۲۰۰۲۶)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۱۴۰۰۲۰۰۲۶)	...	(۰۰۰۹۰۰۱۴۰۰۲)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)
عدم اطمینان و بی‌ثباتی قوانین و مقررات						
(۰۰۱۴۰۰۲۰۰۲۶)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۰۹۰۰۱۴۰۰۲)	...	(۰۰۰۹۰۰۱۴۰۰۲)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)
پنج‌جندی قوانین و مقررات						
(۰۰۱۴۰۰۲۰۰۲۶)	(۰۰۱۴۰۰۲۰۰۲۶)	(۰۰۰۹۰۰۱۴۰۰۲)	...	(۰۰۰۹۰۰۱۴۰۰۲)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)
سیاست‌های نامناسب مالیاتی						
(۰۰۱۴۰۰۲۰۰۲۶)	(۰۰۱۴۰۰۲۰۰۲۶)	(۰۰۰۹۰۰۱۴۰۰۲)	...	(۰۰۰۹۰۰۱۴۰۰۲)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)
دخالت زیاد دولت در بازار						
(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۱۴۰۰۲۰۰۲۶)	(۰۰۰۹۰۰۱۴۰۰۲)	...	(۰۰۰۹۰۰۱۴۰۰۲)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)
ساختار دولتی و دیوان‌سالاری حجیم و ناکارآمد						
(۰۰۱۴۰۰۲۰۰۲۶)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۰۹۰۰۱۴۰۰۲)	...	(۰۰۰۹۰۰۱۴۰۰۲)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)
گسترش فساد						
(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۱۴۰۰۲۰۰۲۶)	(۰۰۰۹۰۰۱۴۰۰۲)	...	(۰۰۰۹۰۰۱۴۰۰۲)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)	(۰۰۲۰۰۲۶۰۰۳۱)

۳-۳. تعیین ایدئال‌های مثبت و منفی

در این گام با استفاده از روابط ۳-۷ و ۳-۸ ایدئال‌های مثبت و منفی محاسبه می‌شود. ایدئال مثبت بزرگ‌ترین عدد درایه سوم ستون معیار و ایدئال منفی کوچک‌ترین درایه اول ستون معیارها در ماتریس وزن دار است.

جدول (۶): ایدئال‌های تاپسیس فازی

خبره ۱	خبره ۲	خبره ۳	....	خبره ۳۰	خبره ۳۱	خبره ۳۲
(۰۰۳۱۰۰۳۱۰۰۳۱)	(۰۰۳۱۰۰۳۱۰۰۳۱)	(۰۰۳۱۰۰۳۱۰۰۳۱)	...	(۰۰۳۱۰۰۳۱۰۰۳۱)	(۰۰۳۱۰۰۳۱۰۰۳۱)	(۰۰۳۱۰۰۳۱۰۰۳۱)
ایدئال مثبت						
(۰۰۱۴۰۰۱۴۰۰۱۴)	(۰۰۱۴۰۰۱۴۰۰۱۴)	(۰۰۲۰۰۲۰۰۲۰۰۲)	...	(۰۰۲۰۰۲۰۰۲۰۰۲)	(۰۰۱۴۰۰۱۴۰۰۱۴)	(۰۰۰۹۰۰۰۹۰۰۰۹)
ایدئال منفی						

۳-۴. محاسبه فاصله گزینه‌ها از ایدئال مثبت و منفی

در این گام از طریق روابط ۳-۱۰ و ۳-۱۱ فاصله گزینه‌ها از ایدئال مثبت (d+) و ایدئال منفی (d-) را محاسبه می‌شود (ستون دوم و سوم جدول ۷).

محاسبه شاخص شباهت (CCI) و رتبه‌بندی گزینه‌ها

با استفاده از رابطه ۳-۱۲ شاخص شباهت هر گزینه را محاسبه می‌کنیم و بر اساس آن گزینه‌ها را رتبه‌بندی می‌کنیم (ستون سوم جدول ۷). به‌عنوان مثال برای معیار A1 محاسبات به‌صورت زیر می‌باشد:

$$cl_{A1} = \frac{0.5727}{0.5727 + 0.3058} = 0.6519$$

جدول (۷): رتبه‌بندی نهایی زیرمعیارها

رتبه	امتیاز نهایی (cl)	فاصله از ایدئال منفی (d-)	فاصله از ایدئال مثبت (d+)	معیار
۲	۰.۶۵۱۹	۰.۵۷۲۷	۰.۳۰۵۸	ثبات سیاسی
۳	۰.۶۳۴۵	۰.۵۵۵۵	۰.۳۲۰۰	برقراری امنیت سرمایه‌گذاری
۸	۰.۵۲۱۸	۰.۴۵۵۲	۰.۴۱۷۲	حکمرانی خوب
۱۱	۰.۴۷۹۰	۰.۴۱۷۶	۰.۴۵۴۲	ساختار سیاسی تسهیل‌کننده سرمایه‌گذاری
۲۰	۰.۴۳۶۴	۰.۳۸۰۸	۰.۴۹۱۷	کاهش مخارج دولتی و عدم دخالت دولت در بازار
۲۲	۰.۴۲۹۹	۰.۳۷۵۷	۰.۴۹۸۳	سیاست‌های حمایتی دولت
۱۸	۰.۴۵۹۵	۰.۴۰۱۳	۰.۴۷۲۱	معافیت‌های مالیاتی
۱۲	۰.۴۷۵۱	۰.۴۱۵۵	۰.۴۵۹۱	دیوان‌سالاری کارآمد
۱۹	۰.۴۵۶۱	۰.۳۹۹۲	۰.۴۷۶۰	اعتبار و ضمانت قوانین و مقررات
۱۴	۰.۴۶۸۴	۰.۴۱۰۷	۰.۴۶۶۲	شفافیت و ثبات قوانین و مقررات
۷	۰.۵۵۶۶	۰.۴۸۸۳	۰.۳۸۸۹	عدم اجماع داخلی
۶	۰.۵۵۷۳	۰.۴۸۹۳	۰.۳۸۸۷	نگرش منفی نسبت به سرمایه‌گذاری خارجی
۱	۰.۶۸۱۹	۰.۶۰۰۳	۰.۲۸۰۱	تحریم‌های بین‌المللی
۴	۰.۶۰۵۰	۰.۵۲۸۰	۰.۳۴۴۷	بی‌ثباتی و بالا بودن ریسک

رتبه	امتیاز نهایی (cl)	فاصله از ایدئال منفی (d-)	فاصله از ایدئال مثبت (d+)	معیار
				سیاسی
۵	۰,۵۸۷۳	۰,۵۱۲۳	۰,۳۶۰۰	عدم امنیت سرمایه‌گذاری
۹	۰,۵۰۳۷	۰,۴۴۱۳	۰,۴۳۴۸	مصادره دارایی‌ها و سرمایه‌ها توسط دولت
۱۳	۰,۴۷۰۷	۰,۴۱۱۳	۰,۴۶۲۵	قوانین محدودکننده
۲۳	۰,۴۲۳۹	۰,۳۷۱۲	۰,۵۰۴۶	نارسایی و به‌روزی نبودن قوانین و مقررات
۱۶	۰,۴۶۱۳	۰,۴۰۳۶	۰,۴۷۱۴	عدم اطمینان و بی‌ثباتی قوانین و مقررات
۲۴	۰,۴۰۵۹	۰,۳۵۵۵	۰,۵۲۰۳	پیچیدگی قوانین و مقررات
۲۱	۰,۴۳۵۸	۰,۳۸۱۳	۰,۴۹۳۵	سیاست‌های نامناسب مالیاتی
۱۵	۰,۴۶۷۵	۰,۴۰۷۳	۰,۴۶۴۹	دخالت زیاد دولت در اقتصاد
۱۷	۰,۴۶۰۰	۰,۴۰۱۳	۰,۴۷۱۲	ساختار دولتی و دیوان‌سالاری حجیم و ناکارآمد
۱۰	۰,۵۰۲۴	۰,۴۳۹۳	۰,۴۳۵۱	گسترش فساد

همان‌طور که نتایج رتبه‌بندی نهایی زیرمعیارها در جدول فوق نشان داده شده است. عوامل سیاسی کلان و بلندمدت از نظر خبرگان از اهمیت بیشتری برخوردار هستند. عوامل مرتبط با ساختار دولت، سلامت آن و نوع رابطه آن با اقتصاد در رتبه‌های میانی هستند و عوامل مرتبط با قوانین و مقررات حوزه سرمایه‌گذاری خارجی از نظر خبرگان از اهمیت کمتری برخوردار هستند. این رتبه‌بندی بیانگر درک اهمیت نقش فضای سیاسی کلان بر متغیرهای اقتصادی توسط خبرگان مورد بررسی در پژوهش حاضر است.

نتایج روش تاپسیس فازی برای زیرمعیارهای بعد مثبت سیاسی در جدول ۸ آمده است.

جدول (۸): رتبه‌بندی نهایی شاخص‌های بعد مثبت سیاسی

رتبه	امتیاز نهایی (cl)	فاصله از ایده آل منفی (d-)	فاصله از ایده آل مثبت (d+)	معیار
۱	۰,۶۵۶۴	۰,۵۴۵۷	۰,۲۸۵۷	ثبات سیاسی
۲	۰,۶۴۰۳	۰,۵۳۰۹	۰,۲۹۸۲	برقراری امنیت سرمایه‌گذاری
۳	۰,۵۱۴۳	۰,۴۲۲۷	۰,۴۰۰۲	حکمرانی خوب
۴	۰,۴۶۸۷	۰,۳۸۶۱	۰,۴۳۷۶	ساختار سیاسی تسهیل‌کننده سرمایه‌گذاری
۹	۰,۴۲۷۲	۰,۳۵۳۵	۰,۴۷۳۹	کاهش مخارج دولتی و عدم دخالت دولت در بازار
۱۰	۰,۴۲۱۴	۰,۳۴۹۱	۰,۴۷۹۴	سیاست‌های حمایتی دولت
۷	۰,۴۵۱۲	۰,۳۷۳۲	۰,۴۵۳۹	معافیت‌های مالیاتی
۵	۰,۴۶۴۲	۰,۳۸۳۷	۰,۴۴۳۰	دیوان‌سالاری کارآمد
۸	۰,۴۴۶۹	۰,۳۷۰۶	۰,۴۵۸۶	اعتبار و ضمانت قوانین و مقررات
۶	۰,۴۵۹۴	۰,۳۸۱۴	۰,۴۴۸۸	شفافیت و ثبات قوانین و مقررات

بر اساس جدول فوق در بین شاخص‌های بعد مثبت سیاسی، ثبات سیاسی با وزن ۰,۶۵۶۴ رتبه اول، برقراری امنیت سرمایه‌گذاری با وزن ۰,۶۴۰۳ رتبه دوم و حکمرانی خوب با وزن ۰,۵۱۴۳ رتبه سوم را کسب کرده است. در خصوص همین عامل، سه زیر معیار اعتبار و ضمانت قوانین و مقررات با وزن ۰,۴۴۶۹ و کاهش مخارج دولتی و عدم دخالت دولت در بازار با وزن ۰,۴۲۷۲ و سیاست‌های حمایتی دولت با وزن ۰,۴۲۱۴ در رتبه‌بندی عوامل سیاسی مثبت مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی در ایران قرار دارند؛ بنابراین رتبه‌بندی می‌توان گفت که در بین عوامل سیاسی مثبت، بیشترین تأثیر را عوامل کلان سیاسی و حکومتی دارند. این عوامل ماهیت بلندمدت دارند و در سطوح عالی تصمیم‌گیری کشور به آنها پرداخته می‌شود. عوامل مرتبط با قوانین و مقررات و اصلاح سیاست‌های حمایتی که ماهیت کوتاه‌مدت و میان‌مدت دارند و به حوزه‌های تصمیم‌گیری سطح میانی مرتبط

هستند از نظر خبرگان دارای اهمیت و اولویت کمتری هستند. به طریق مشابه ماتریس تصمیم برای شاخص‌های شاخص‌های بعد منفی سیاسی تشکیل می‌شود.

جدول (۹): رتبه‌بندی نهایی عوامل بعد منفی سیاسی

رتبه	امتیاز نهایی (cl)	فاصله از ایدئال منفی (d-)	فاصله از ایدئال مثبت (d+)	معیار
۵	۰,۵۴۶۱	۰,۴۶۴۶	۰,۳۸۶۲	عدم اجماع داخلی
۴	۰,۵۴۶۸	۰,۴۶۵۸	۰,۳۸۶۱	نگرش منفی نسبت به سرمایه‌گذاری خارجی
۱	۰,۶۷۵۲	۰,۵۷۶۷	۰,۲۷۷۴	تحریم‌های بین‌المللی
۲	۰,۵۹۷۰	۰,۵۰۵۸	۰,۳۴۱۴	بی‌ثباتی و بالا بودن ریسک سیاسی
۳	۰,۵۷۸۸	۰,۴۹۰۱	۰,۳۵۶۷	عدم امنیت سرمایه‌گذاری
۶	۰,۴۹۱۶	۰,۴۱۸۰	۰,۴۳۲۲	مصادره دارایی‌ها و سرمایه‌ها توسط دولت
۸	۰,۴۵۸۹	۰,۳۸۹۵	۰,۴۵۹۲	قوانین محدودکننده
۱۳	۰,۴۱۰۰	۰,۳۴۸۸	۰,۵۰۱۹	نارسایی و به‌روز نبودن قوانین و مقررات
۱۱	۰,۴۴۸۲	۰,۳۸۰۷	۰,۴۶۸۷	عدم اطمینان و بی‌ثباتی قوانین و مقررات
۱۴	۰,۳۹۰۳	۰,۳۳۲۰	۰,۵۱۸۷	پیچیدگی قوانین و مقررات
۱۲	۰,۴۲۳۵	۰,۳۶۰۰	۰,۴۹۰۲	سیاست‌های نامناسب مالیاتی
۹	۰,۴۵۴۵	۰,۳۸۴۳	۰,۴۶۱۳	دخالت زیاد دولت در اقتصاد
۱۰	۰,۴۴۸۲	۰,۳۸۰۱	۰,۴۶۷۹	ساختار دولتی و دیوان‌سالاری حجیم و ناکارآمد
۷	۰,۴۹۰۲	۰,۴۱۵۹	۰,۴۳۲۵	گسترش فساد

بر اساس جدول فوق در بین شاخص‌های بعد منفی سیاسی، تحریم‌های بین‌المللی با وزن ۰,۶۷۵۲، رتبه اول را کسب کرده است. بی‌ثباتی و بالا بودن ریسک سیاسی با وزن ۰,۵۹۷۰، رتبه دوم و عدم امنیت سرمایه‌گذاری با وزن ۰,۵۷۸۸، رتبه

سوم را کسب کرده است. در همین زمینه سه زیرمعیار سیاست‌های نامناسب مالیاتی با وزن ۰,۴۲۳۵ و نارسایی و به‌روز نبودن قوانین و مقررات با وزن ۰,۴۱۰۰ و پیچیدگی قوانین و مقررات با وزن ۰,۳۹۰۳ در انتهای رتبه‌بندی عوامل سیاسی منفی مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی در ایران قرار می‌گیرند.

رتبه‌بندی عوامل سیاسی منفی مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی بیانگر این است که عواملی که ماهیت کلان و بلندمدت دارند و با مسائل سیاست خارجی مرتبط هستند از نظر خبرگان از اهمیت و اولویت بیشتری برخوردار هستند، شش عامل اول در جدول فوق در زمره این نوع عوامل قرار می‌گیرند. عوامل مرتبط با دیوان‌سالاری و سیاست‌های مرتبط با سرمایه‌گذاری خارجی در رتبه‌های بعدی قرار دارند و عوامل مرتبط با قوانین و مقررات حوزه سرمایه‌گذاری خارجی از اهمیت کمتری برخوردار هستند. باتوجه به این رتبه‌بندی مشخص می‌شود که ایران باید در جهت حذف تحریم‌ها و بالابردن ثبات سیاسی و امنیت و اقناع جامعه در خصوص سرمایه‌گذاری و سرمایه‌گذاران خارجی گام بردارد تا سرمایه‌های خارجی بیشتری را جذب نماید و به تبع رشد اقتصادی کشور بیشتر شود.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به دنبال شناسایی و رتبه‌بندی عوامل سیاسی مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی در ایران طی سال‌های ۱۳۷۰-۱۴۰۰ است. برای دستیابی به این هدف در دو مرحله با روش‌های فراترکیب و تاپسیس فازی ابتدا عوامل سیاسی مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی را شناسایی و در دو بعد مثبت و منفی دسته‌بندی کرده و در نهایت در قالب پرسشنامه و نظرخواهی از خبرگان و بر اساس روش تاپسیس فازی این عوامل را رتبه‌بندی کرده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در بین شاخص‌های بعد مثبت سیاسی، ثبات سیاسی با وزن ۰,۶۵۶۴، رتبه اول، برقراری امنیت سرمایه‌گذاری با وزن ۰,۶۴۰۳، رتبه دوم و حکمرانی خوب با وزن ۰,۵۱۴۳، رتبه سوم را کسب کرده است. در همین عامل، سه زیر معیار اعتبار و ضمانت قوانین و مقررات با وزن ۰,۴۴۶۹ و کاهش مخارج دولتی و عدم دخالت دولت در بازار با وزن ۰,۴۲۷۲ و سیاست‌های حمایتی دولت با وزن ۰,۴۲۱۲ در انتهای رتبه‌بندی عوامل سیاسی مثبت مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی در ایران قرار دارند.

در بین شاخص‌های بعد منفی سیاسی، تحریم‌های بین‌المللی با وزن ۰,۶۷۵۲، رتبه اول را کسب کرده است. بی‌ثباتی و بالابودن ریسک سیاسی با وزن ۰,۵۹۷۰

رتبه دوم و عدم امنیت سرمایه‌گذاری با وزن ۰,۵۷۸۸، رتبه سوم را کسب کرده است. در همین زمینه سه زیرمعیار سیاست‌های نامناسب مالیاتی با وزن ۰,۴۲۳۵ و نارسایی و به‌روزی نبودن قوانین و مقررات با وزن ۰,۴۱۰۰ و پیچیدگی قوانین و مقررات با وزن ۰,۳۹۰۳ در انتهای رتبه‌بندی عوامل سیاسی منفی مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی در ایران قرار می‌گیرند.

یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که عواملی که وزن نهایی بیشتری دارند ماهیت سیاسی و امنیتی دارند و با شرایط سیاسی و بین‌المللی کشور مرتبط هستند. این عوامل عمدتاً ویژگی کلان و راهبردی دارند و پیامدهای آنها گسترده‌تر و بلندمدت است. از این جهت، راهکارهایی که برای افزایش سرمایه‌گذاری خارجی در ایران وجود دارد نیز باید چنین ویژگی‌هایی داشته باشند. عواملی که به نگرش به سرمایه‌گذاری خارجی، عدم اجماع داخلی درباره سرمایه‌گذاری خارجی و مصادره دارایی‌های سرمایه‌گذاران مرتبط است در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. دخالت دولت در اقتصاد، سیاست‌های مالیاتی و مسائل مرتبط با تنظیمات و مقررات حوزه سرمایه‌گذاری خارجی از نظر خبرگان از اهمیت کمتری برخوردارند.

برخی یافته‌های پژوهش حاضر توسط پژوهش‌های قبلی نیز حمایت می‌شود. کاظمی و همکاران (۱۳۹۲)، نرخ ارز، امنیت سرمایه‌گذاری، نرخ انتظاری بازگشت سرمایه، وجود سیاست‌های حمایتی دولت از سرمایه‌گذاری خارجی، امکان نقل و انتقال آزادانه سرمایه و وجود زیرساخت‌های اقتصادی نظیر جاده، انرژی، بنادر، اینترنت را مؤثر دانسته‌اند. از این بین امنیت سرمایه‌گذاری از عوامل مشترک این پژوهش با یافته‌های پژوهش حاضر است. داوودی و شاه‌مرادی (۱۳۸۳) نیز توجه به زیرساخت‌های قانونی، تشویق و تقویت سرمایه‌گذاری داخلی بخش خصوصی، توجه به کارایی و بهروری سرمایه‌گذاری‌های انجام شده در زیرساخت‌ها و تحقیق و توسعه، توجه به کارایی، بهروری و سطح مهارت نیروی کار و اقدام‌هایی در جهت افزایش ثبات سیاسی کشور و افزایش جذب بیشتر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشور ایران می‌دانند. پژوهش حاضر نیز کیفیت دیوان‌سالاری، سطح فساد و افزایش ثبات سیاسی را به‌عنوان عوامل مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی در ایران کشف کرده است.

قامت (۱۳۹۰)، عوامل مختلفی از جمله ثبات سیاسی - اجتماعی، زیرساخت‌های اقتصادی - اجتماعی، وجود عوامل تولید ارزان‌قیمت، بازار مصرفی وسیع و قوانین مساعد برای سرمایه‌گذاری خارجی و سیاست‌گذاری و وضع مقررات مختلف در جذب سرمایه خارجی مؤثر می‌داند. همچنین عواملی مانند وجود اقتصاد دولتی،

دیوان‌سالاری اداری گسترده و حرکت ایران به سمت اقتصاد درون‌گرا و... از دسته عواملی‌اند که ریسک سرمایه‌گذاری خارجی در ایران را افزایش می‌دهند. در پژوهش حاضر نیز ثبات سیاسی، قوانین مساعد برای سرمایه‌گذاری خارجی و وضع مقررات مختلف در جذب سرمایه خارجی تصریح شده‌اند.

کلانتری بنگر (۱۳۷۶)، عواملی مانند ناپایداری سیاسی و اقتصادی، میزان سودآوری، درآمد ملی کشور میزبان، اندازه بازار، نرخ بهره رسمی، نرخ تورم، نرخ ارز، انتقال اطلاعات، سطح محدودیت‌های تجاری، موجودی سرمایه خارجی، زمان‌های لازم برای صدور مجوز، اراده کافی مسئولان برای جذب سرمایه خارجی، ذخایر و منابع موجود در کشور میزبان، سیاست‌های تشویقی دولت و عضویت در سازمان‌های جهانی را بررسی کرده است. یافته‌های این پژوهش اثر برخی از متغیرها بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران را نشان می‌دهد که شرایط عدم اطمینان و بی‌ثباتی در دوره مورد مطالعه یکی از دلایل اصلی عدم موفقیت ایران در جذب سرمایه‌های مستقیم خارجی بوده است. پژوهش حاضر هم در بین شاخص‌های بعد منفی سیاسی، بر تحریم‌های بین‌المللی، بی‌ثباتی و بالا بودن ریسک سیاسی و عدم امنیت سرمایه‌گذاری تأکید کرده است.

پیشنهادها

پیشنهادهای پژوهش به شرح زیر است:

- ۱- برای افزایش سرمایه‌گذاری خارجی لازم است که بین جریان‌های سیاسی و عموم مردم اتفاق نظر وجود داشته باشد و انسجام و هماهنگی لازم بین دستگاه‌های مختلف اجرایی باشد.
- ۲- باتوجه به افزایش رشد و توسعه اقتصادی متعاقب افزایش سرمایه‌گذاری خارجی، ضروری است که جامعه و دولتمردان با دید مثبت و خوش‌بینانه‌ای به پدیده سرمایه‌گذاری خارجی بنگرند.
- ۳- دولت لازم است در جهت رفع تحریم‌ها تصمیم‌هایی را اتخاذ نماید به دلیل اینکه تحریم‌ها نقش مؤثری در کاهش سرمایه‌گذاری خارجی دارند.
- ۴- ثبات سیاسی یکی از عوامل مهم برای ایجاد سرمایه‌گذاری است. سرمایه‌گذاران خارجی برای سرمایه‌گذاری در کشور میزبان، در وهله اول به ثبات سیاسی و ریسک سیاسی آن کشور توجه می‌کنند؛ بنابراین لازم است که دولت اقدام‌هایی جهت افزایش ثبات و پایداری وضعیت سیاسی کشور انجام دهد.
- ۵- یکی از شروط اصلی جذب سرمایه‌های خارجی، وجود امنیت برای

- سرمایه‌گذاران خارجی می‌باشد و به‌نظر می‌رسد یکی از بسترهای مهمی که در ایران بایستی به آن توجه شود، تثبیت امنیت اقتصادی است.
- ۶- یکی از چالش‌های مربوط به سرمایه‌گذاری خارجی، نارسایی و به‌روز نبودن قوانین بود. امر سرمایه‌گذاری خارجی چون امری متحول و دارای ابعاد جدیدی است؛ بنابراین لازم است که دولت قوانین مربوط به سرمایه‌گذاری را بروزرسانی کند و طی یک سامانه مشخص، آنها را به اطلاع چه سرمایه‌گذاران داخلی و چه سرمایه‌گذاران خارجی برساند.
- ۷- قوانین و مقررات در ایران باید دارای ثبات باشند که سرمایه‌گذار خارجی به قوانین کشور میزبان اعتماد کند و سرمایه‌گذاری را در کشور انجام دهد.
- ۸- پیچیدگی قوانین و مقررات یکی از موانع جدی بر سر راه جذب سرمایه خارجی است. دولت باید به‌منظور تشویق سرمایه‌گذاران خارجی روش‌ها، سیاست‌ها و فرایندها را تسهیل کند و درعین حال اقدام‌های لازم را متمرکز کند تا سرمایه‌گذار از شروع تا پایان فرایند سرمایه‌گذاری خود با یک دستگاه و سازمان روبه‌رو باشند و مجوزهای متعددی که باید از سازمان‌های مختلف دریافت شود را حذف کند.
- ۹- نظام مالیاتی ایران بسیار پیچیده بوده و تعرفه‌های آن برای شرکت‌های خارجی بسیار سنگین و غیرقابل تحمل است؛ بنابراین دولت باید در مواردی از معافیت‌های مالیاتی و تخفیف‌ها در مالیات بر سرمایه به‌عنوان عاملی مؤثر در افزایش سرمایه‌گذاری خارجی بهره‌برد.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی

این مقاله حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان

تمام نویسندگان در آماده‌سازی این مقاله مشارکت کرده‌اند.

تعارض منافع

بنابه اظهار نویسندگان، در این مقاله هیچ‌گونه تعارض منافی وجود ندارد.

تعهد کپی‌رایت

طبق تعهد نویسندگان، حق کپی‌رایت (CC) رعایت شده است.

References

- Ansari Mahyari, A. & Raisi, L. (2018). International Standards of Foreign Investment Protection. *Encyclopedia of Economic Law Journal*, 25(14), 47-88. (In Persian)
- Behrouzi Mafrouzlu V.; Soltani A. & Mirzaei M. Analyzing (2015). Local Obstacles and Restriction of Foreign Investment in Iran. *Quarterly Journal of Economic Research and Policies*, 23(74), 193-233. (In Persian)
- Dargahi, H. (2015). The Effective Determinants for encouraging foreign direct investment: lessons for Iran's economy. *Industrial engineering and management Sharif*, 22(36), 57-73. (In Persian)
- doudangi, M. (2016). Factors Affecting Domestic and Foreign Investments in Iran. *Economic Growth and Development Research*, 6(23), 147-131. (In Persian)
- Economou, Fotini; Hassapis, Christis; Philippas, Nikolaos and Tsionas, Mike (2016). *Foreign Direct Investment Determinants in OECD and Developing Countries*. Review of Development Economies.
- Fadaei, M. & Sarem, M. (2018). Short-term and long-term effects of political risk and financial development on foreign direct investment in Iran. *Economic Growth and Development Research Quarterly*, 5(18), 113-132. (In Persian)
- Fathi, Zadollah & et al. (2014). *EdalatianShahriari, Jamshid and Mohammad yaser Karbalaei*.
- Garanejad, Gh.; Khosrovinejad, A. & Bahraminia, I. (2007). Investigation of the effect of foreign investment on human capital. *Quarterly Journal of Financial Economics (Financial Economics and Development)*, 1(3), 1-14. (In Persian)
- Hah'abadie, A. & Mahmudie, A. (2006). Determinants of Foreign Direct Investment (A Case Study for Iran). *Journal of Iran's Economic Essays (JIEE)*, 3(5), 92-129. (In Persian)
- Heydari P. & Afshari Z. (2012). Economic and Social Determinants of Foreign Direct Investment with Emphasis on Governance Index (1996-2007). *Quarterly Journal of Economic Research*, 12(1), 141-170. (In Persian)
- Hosseini, S. & hossini, S. (2017). Political Stability and Control of Corruption on Foreign Direct Investment: A Case Study on MENA Countries. *Quarterly Journal of Fiscal and Economic Policies*, 5(17), 145-168. (In Persian)
- Jalali, O.; Ansari Samani, H. & Hatefi Madjumerd, M. (2017). The Effect of Political Risk on Foreign Direct Investment in Iran. *Economic Growth and Development Research*, 8(29), 157-174. (In Persian)
- Jor jor zade A. R. & asehagh B. (2019). The Impact of Economic Sanctions and other Factors on Attracting Foreign Direct Investment in OPEC Countries. *Quarterly Energy Economic Review*, 15(60), 51-75. (In Persian)

- Kalantari Bangar, M. (2004). Identification of factors affecting foreign investment in Iran. *Economic researches and policies*, 12(1), 77-102. (In Persian)
- Kamali Kermani, N. (2016). The factors effective on the direct foreign financial investment in air transport industry of Iran. *Accounting and Auditing Research*, 8(32), 108-123. (In Persian)
- Kamali, Y. (2017). Methodology of meta synthesis and implications for public policy. *politics Quarterly*, 47(3), 721-736. (In Persian)
- kazemi A.; Beik, M.; Hadian, E. & Hakimi F. (2014). Investigating and Ranking the Factors Affecting the Foreign Investment Opportunities by TOPSIS. *Quarterly journal of fiscal and economic policies*, 1(4), 45-72. (In Persian)
- Kazemi, M. (2014). The effect of political risk on the attraction of foreign investment. *Iranian Journal of International Politics*, 3(1), 72-92. (In Persian)
- Kohensal (2015). Reasons of not attracting foreign investment. *Danesh Audit Knowledge Journal*, (21), 34-41. (In Persian)
- Kurdi, A. & Khodaparast Mashhadi, M. (2015). Effect of corruption on foreign direct investment in developing countries. *Financial Economy Quarterly*, 10(36), 33-50. (In Persian)
- Mahdavi, A. & Aziz Mohammadlou, H. (2013). Foreign direct investment and employment in developing countries. *Knowledge and Development Journal*, (15), 69-84. (In Persian)
- Memarzadeh Thehran, G. & Amini, E. (2012). Identify and prioritize obstacles to foreign investment in Iran. *Public Policy in Administration*, 3(5-6), 1-13. (In Persian)
- Mirzakhani, H. (2012). The Requirements for Foreign Investment in the Year of National Production, Supporting Iranian Capital and Labor. *monthly review of economic issues and policies*, 12(7-8), 93-112. (In Persian)
- Mohseni, N. S.; Mohammadi, T. & arbab, H. (2020). The Effect of the Interaction of Political Stability and Size of the Economy on the Inflows of Foreign Direct Investment (FDI). *New economy and trade*, 15(1), 61-92. (In Persian)
- Qamat, J. (1390). Foreign policy of the Islamic Republic of Iran and its effects on attracting foreign investment. *Daneshnameh*, (80), 167-206. (In Persian)
- Rabbani, R.; Pourrajb, J. & Rahmanian, R. (2006). Perspectives on Foreign Direct Investment. *Political-Economic Quarterly*, (244-243), 168-177. (In Persian)
- Rasouli, Mehdi & Chong, Li choy (2019). *The Macroeconomic Determinants and the Impact of Sanctions on FDI in Iran: A Case Study, preprints*. 28 november.

- Saeedi, A. & Miadi, Z. (2011). The major barriers to Foreign Investment in Iran from Investor's viewpoint. *Economics Research*, 11(41), 181-200. (In Persian)
- Sandelowski, M. & Barroso, J. (2003). Classifying the findings in qualitative studies. *Qualitative Health Research*, 13(7), 905-923.
- Sarfaraz, Leyla (2002). *Economic reforms and foreign direct investment in Iran*. available at: https://mpa.ub.uni-muenchen.de/1480/1/MPRA_paper_1480.
- shahabadi, A. & pouran, R. (2012). The investigation of two-way linkages between foreign direct investment (FDI) and trade in Iran. *Iranian Journal of Trade Studies*, 16(62), 1-28. (In Persian)
- Shahsavari, Mohsen and Shabannejad, Reza and Shabanzadeh, Mehdi (2016). Identification and prioritization of factors affecting the attraction of foreign investment in the industrial sector of Qazvin province. *Management and accounting studies quarterly*, 3(2), 309-316. (In Persian)
- Shahzad, Arfan (2012). Political stability and the foreign direct investment inflows in Pakistan. *Arts and social sciences*, (9), 2012.
- Taheri, A. (2005). Barriers of Attraction of foreign investment in Iran. *Public Law Research*, 7(14), 21-55. (In Persian)
- Yasmin, Bushra; Hussain, Aamrah & Chaudhary (2003). *Pakistan Economic and Social Review* Volume Xli. (1 & 8), 59-75.

